

Summary

Zadorozhnyi A. V. The notion and regulatory requirements of the basic principles of international law. – Article.

The article concentrates on the issue of definition and clarification of the regulatory requirements of the basic principles of international law, which form the basis of the system of modern world legal order. The major legal requirements of the basic principles of international law as a universally recognized norms of particular importance are defined, their correlation and impact on modern international law.

Key words: basic principle of international law, international law rules, general principles of law, regulatory requirements, content of the basic principle of international law.

УДК 34.028:342.56

О. Ю. Дрозд, Т. В. Хуторянська

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Серед базових демократичних цінностей чільне місце посідає захист прав, свобод та законних інтересів дитини. Кожна держава-учасниця ООН взяла на себе зобов'язання перед світовою спільнотою, запроваджуючи ефективні правові та економічні механізми їхньої реалізації. За таких умов національні публічні адміністрації в особі державних органів та органів місцевого самоврядування забезпечують дотримання міжнародних стандартів на державному та регіональному рівнях, підкоряються принципам верховенства права та законності у своїй повсякденній діяльності.

На сьогодні вироблено низку міжнародних нормативно-правових актів щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів дитини. Першим із документів у зазначеній сфері стала Женевська декларація прав дитини, ухвалена Генеральною Асамблеєю Ліги Націй у 1924 р. [1], у якій наголошувалося на необхідності забезпечення фізичного та психологічного благополуччя неповнолітніх осіб, не зважаючи на місце проживання, расу, мову, релігію тощо.

Виклад основного матеріалу. У доповіді Ради з прав людини Міжнародної моделі ООН «Заохочення та захист прав дітей» 2012 р. наголошено, що аналізований нормативно-правовий акт не був ідеальним документом з точки зору юридичної техніки: не визначено поняття дитини, принципи, з яких складається декларація, визначено не права дитини, а обов'язки держави. При цьому значення Женевської декларації прав дитини є суттєвим, оскільки саме вона започаткувала закріплення прав дітей у міжнародно-правових актах, на її принципах будуються чинні документи у сфері правової охорони дитинства [2].

Після ухвалення Загальної декларації прав людини в 1948 р. [3] та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права в 1966 р. [4], де в ст. 24 вказано, що кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі,

з боку її сім'ї, суспільства та держави, міжнародна правова охорона дитинства набуває конкретних обрисів у системі загальнолюдських прав і свобод.

Визнані у світі положення щодо прав і свобод людини та громадянина стали підґрунтям для прийняття Конституції України [5], де окремі розділи присвячені цьому питанню, зокрема такі, що стосуються прав і свобод дитини (ст. ст. 24, 51, 52 Конституції України).

Аспекти правового захисту всіх членів сім'ї з боку держави регламентовано в ст. 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, прийнятого 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. Так, сім'ям, які є базовим осередком суспільства, повинні створюватися найкращі умови існування, надаватися правова охорона, фінансова та матеріальна допомога, особливо поки на її відповідальності лежить піклування, навчання та виховання малолітніх дітей [6].

Розширений перелік об'єктів правоохорони визначено в Декларації прав дитини, ухваленій Резолюцією № 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 р. [7].

У низці міжнародно-правових актів, які реалізовані в положеннях, наприклад, ст. 20 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», ст. 20 «Про соціальні послуги», ст. 40 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», акцентовано на відповідальності державних службовців за неналежне виконання своїх функціональних обов'язків у зазначеній сфері. Однак нині в чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення [8] адміністративна відповідальність за вказані правопорушення є розпорошеною, не охоплює всі протиправні діяння службових осіб.

Отже, пропонуємо Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнити ст. 185-13 «Порушення порядку та строків здійснення соціальної роботи, надання соціальних послуг» такого змісту:

«Порушення службовими особами порядку або строків надання соціальних послуг, здійснення соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Відповідно до Декларації прав дитини значна увага також має приділятися дітям з особливими фізичними, психологічними чи освітніми потребами, яким органи публічної влади мають забезпечити спеціальні режими державної допомоги, освіти та турботи, достатні умови життєдіяльності. Лише за допомогою належного контролю у сфері інклюзивної освіти можливо реалізувати державну політику щодо дітей-інвалідів. Вона виражається у встановленні організаційно-правових форм і методів діяльності спеціалізованих навчально-виховних закладів, а також юридичної відповідальності за порушення в зазначеній галузі.

Крім того, у Декларації прав дитини зобов'язано національні публічні адміністрації здійснювати належний контроль щодо праці дітей, зокрема неповнолітніх не приймати на роботу до досягнення належного вікового мінімуму; не дозволяти роботу чи заняття, які можуть бути шкідливі й небезпечні для здоров'я та життя дитини, а також якщо вони створюють перепони її фізичному, розумовому та морально-етичному розвитку.

На сьогодні в Кодексі законів про працю України [9] імплементовані всі ці положення в тій чи іншій мірі: не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років, але за згодою одного з батьків або особи, яка його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років (ст. 188).

Неповнолітній вік особи згідно зі ст. 190 Кодексу законів про працю України є підставою для надання особливого режиму праці, а саме: забороняється застосування праці осіб молодше вісімнадцяти років на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах; підіймати і переміщувати речі, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми.

Отже, перелік основних прав, свобод та законних інтересів дітей, їхній захист органами публічної влади, передбачених Загальною декларацією прав людини 1948 р., Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Женевською декларацією прав дитини 1924 р., Декларацією прав дитини 1959 р., знайшли своє закріплення в низці чинних вітчизняних нормативно-правових актів.

Одним із небагатьох міжнародно-правих актів, який цілком присвячений врегулюванню питань захисту прав, свобод і законних інтересів всиновлених дітей, є Декларація про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту та благополуччя дітей, особливо під час передачі дітей на виховання та їх усиновленні на національному й міжнародному рівнях, ухвалена Резолюцією № 41/85 Генеральної Асамблеї ООН від 3 грудня 1986 р. [10].

Державам-учасницям ООН запропоновано насамперед враховувати засади забезпечення благополуччя сім'ї під час вироблення національної соціальної політики. З одного боку, акцентовано, що турбота за дитиною лежить на батьках, з іншого – якщо останні не проявляють піклування або вона є неналежною, то слід розглянути питання про залучення родичів, про передачу дитини на виховання в іншу сім'ю або про усиновлення, а в разі необхідності – про поміщення дитини до спеціальної державної установи.

У ст. 6 цієї декларації висунута вимога до посадових осіб компетентних державних органів, уповноважених здійснювати контроль за процедурою усиновлення, на рахунок того, що права дитини є найвищою цінністю й лише їх необхідно враховувати під час передачі дитини в іншу сім'ю. Більше того, зазначені фахівці повинні мати відповідну освіту та професійні уміння й навички, а також нести юридичну відповідальність за неналежне забезпечення благополуччя в прийомних сім'ях.

В Україні загальні питання порядку та процедури всиновлення визначені в главі 18 Сімейного кодексу України [11] «Усиновлення», під яким розуміється прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Усиновлювачем дитини може бути дієздатна особа віком не молодша 21 року, за винятком, коли усиновлювач є родичем дитини.

Законодавством чітко визначено коло суб'єктів, яким забороняється набувати таке права: молодші за дитину на 15 років; обмежені в дієздатності або недієздатні; позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені; були усиновлювачами іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним із їхньої вини; перебувають на обліку або на лікуванні в психоневрологічному

чи наркологічному диспансері; зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами; не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу) тощо.

Акцентуємо, що чинне положення про вік усиновлювача та мінімальну різницю у віці не узгоджуються з нормами міжнародного права. Так, у ст. 9 Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянута) від 27 листопада 2008 р. [12] закріплено мінімальний вік не менший за 18 років і не більший за 30 років. Між усиновлювачем і дитиною повинна бути відповідна різниця у віці, принаймні 16 років. На нашу думку, доцільно ст. 211 «Особи, які можуть бути усиновлювачами» Сімейного кодексу України викласти в такій редакції:

1. Усиновлювачем дитини може бути дієздатна особа, віком не молодша вісімнадцяти років і не старша 30 років, за винятком, коли усиновлювач є родичем дитини або в особливих випадках.

2. Усиновлювачем може бути особа, яка старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш ніж на шістнадцять років.

Окреслені правові засоби, використовувані в міжнародній практиці, направлені на недопущення та відновлення порушених прав і свобод неповнолітніх, запобігання ускладненню їхнього фізичного та психологічного нормального розвитку. В окремих, особливо складних умовах (військових конфліктів, техногенних катастроф тощо), світовою спільнотою вироблено загальнообов'язкові вимоги щодо захисту насамперед життя дітей.

Декларацією про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах і під час збройних конфліктів, проголошеною резолюцією № 3318 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р. [13], визначено, що напади на цивільне населення, його бомбардування, застосування хімічної чи бактеріологічної зброї завдає значних страждань, особливо жінкам і дітям, які складають найуразливішу частину населення, забороняються й такі дії підлягають засудженню.

На сьогодні питання захисту прав дітей під час воєнного конфлікту набуло значної актуальності, потребуючого нагального вирішення, зокрема, шляхом усунення правових прогалин та узгодження з міжнародними стандартами в зазначеній сфері. Відповідно до Воєнної доктрини України, затвердженої указом Президента України від 15 червня 2004 р. № 648/2004 [14], воєнний конфлікт – це спосіб вирішення суперечностей між державами із застосуванням воєнної сили або в разі збройного зіткнення всередині держави.

З аналізу визначень, закріплених у ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» [15], випливає, що положення ст. 30 цього закону не поширюються на дітей-громадян України. Мова йде виключно про тимчасовий та додатковий захист дітей, які є іноземцями або особами без громадянства. Отже, вітчизняний законодавець не прогнозував на майбутнє, що такий особливий захист буде застосований у межах держави до наших громадян.

З огляду на викладене з метою правового врегулювання захисту прав дітей у зоні воєнного конфлікту необхідно до ч. ч. 3, 7, 8 Закону України «Про охорону дитинства» внести доповнення щодо категорій осіб, які потребують додаткового та тимчасового захисту з боку держави – «діти, які є громадянами України».

У п. 3 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [16] вказано, що громадянин пенсійного віку, особа з інвалідністю, дитина-інвалід та інша особа, яка перебуває в складних життєвих обставинах, яких зареєстровано внутрішньо переміщеними особами, мають право на отримання соціальних послуг відповідно до законодавства України за місцем реєстрації фактичного місця проживання такої внутрішньо переміщеної особи. Отже, перебування дитини на території воєнного зіткнення, а також подальше тимчасове переміщення за її межі не визнається складними життєвими обставинами.

На підставі зазначеного пропонуємо внести зміни до п. 3 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», включивши до переліку осіб «сім'ї з дітьми, які перебувають у зоні воєнного конфлікту».

Судова інстанція є важливою складовою системи правових засобів захисту прав і законних інтересів дітей. На рахунок цього в Мінімальних стандартних правилах ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх від 29 листопада 1985 р. [17] вказується, що національні публічні адміністрації повинні створювати умови, які дозволять забезпечити змістовне життя дитини в суспільстві, сприяти процесу розвитку особистості, здобуття освіти, у максимальній мірі запобігти виникненню девіантних нахилів та антигромадської поведінки.

На сьогодні узагальнюючим нормативно-правовим актом, який вироблено міжнародною спільнотою, щодо захисту прав і законних інтересів дитини є Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [18]. У рамках неї держави-учасниці ООН зобов'язалися також забезпечити неповнолітній особі такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки батьків чи інших осіб, які відповідають за дитину за законом, й із цією метою вживають усіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

Особлива увага зосереджена на обов'язку національних публічних адміністрацій вживати комплексу заходів щодо забезпечення визнання принципу однакової відповідальності обох батьків за виховання та розвиток дитини. Отже, найкращі інтереси дитини є предметом основного піклування держави.

Крім того, вживаються необхідні законодавчі, адміністративні, соціальні заходи з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування, жорстокого поводження, експлуатації з боку батьків чи іншої особи, яка згідно із законом турбується про дитину.

Такі заходи захисту в разі необхідності включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм із метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також у разі необхідності для порушення початку судового розгляду.

Висновки. Проведений аналіз міжнародних стандартів забезпечення прав та законних інтересів дитини, а також їхня імплементація в національне законодавство України засвідчує, що положення вітчизняного законодавства в цілому відповідає демократичним вимогам у зазначеній сфері. Водночас з метою урегулювання окремих правових прогалин слід внести запропоновані вище зміни до таких законо-

давчих актів, як Сімейний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, законів України «Про соціальні послуги», «Про охорону дитинства», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Література

1. Международные конвенции и декларации о правах женщин и детей // Сборник универсальных и региональных международных документов / сост. Л.В. Корбут, В.В. Поленина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : ИЦ-Гарант, 2004. – 291 с.
2. Заохочення та захист прав дітей : доповідь Ради з прав людини Міжнародної моделі ООН від 28 січня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sartraccs.ru/print.php?print_file=Pub_inter/unkindporno3.htm#bookmark.
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 232.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
7. Декларація прав дитини : Резолюція ООН від 20 листопада 1959 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
9. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375.
10. Декларація про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання і їх усиновленні на національному і міжнародному рівнях від 3 грудня 1986 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_131.
11. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
12. Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута), 2008 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 69. – Ст. 2645.
13. Декларація про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів від 14 грудня 1974 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_317.
14. Про Воєнну доктрину України : указ Президента України від 15 червня 2004 р. № 648/2004 // Президентський вісник. – 2004. – № 14. – Ст. 2005.
15. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
16. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 1. – Ст. 1.
17. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх від 29 листопада 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_211.
18. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

Анотація

Дрозд О. Ю., Хуторянська Т. В. Міжнародні стандарти забезпечення прав і законних інтересів дитини та їх імплементація в законодавство України. – Стаття.

У статті здійснено аналіз міжнародних стандартів забезпечення прав і законних інтересів дитини та їх імплементація в законодавство України. Авторами наголошено актуальність використання вказаних стандартів в українське законодавство.

Ключові слова: стандарти, забезпечення прав дитини, законні інтереси дитини, імплементація, законодавство.

Анотація

Дрозд А. Ю., Хуторянская Т. В. Международные стандарты обеспечения прав и законных интересов ребенка и их имплементация в законодательство Украины. – Статья.

В статье осуществлен анализ международных стандартов обеспечения прав и законных интересов ребенка и их имплементация в законодательство Украины. Авторами отмечено актуальность использования вышеуказанных стандартов в украинском законодательстве.

Ключевые слова: стандарты, обеспечение прав ребенка, законные интересы ребенка, имплементация, законодательство.

Summary

Drozd O. Yu., Khutorianska T. V. International standards guaranteeing the rights and legitimate interests of the child and their implementation in the legislation of Ukraine. – Article.

In this scientific article analyzes the international standards of the rights and legitimate interests of the child and their implementation in the legislation of Ukraine. The authors stressed the relevance of the use of the above standards in Ukrainian legislation.

Key words: standards, ensuring the rights of the child, child's legal interests, implementation of legislation.

УДК 347.9

І. О. Ізарова

ІНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА EUROPEAN CIVIL PROCEDURE

Із часу набрання чинності першими установчими договорами Європейського Союзу (далі – ЄС) і запровадження програм із реалізації їхніх положень було ухвалено понад десять регламентів і директив, які врегульовують судову діяльність із розгляду та вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру. Так, поступово розбудовується European Civil Procedure (далі – ЕСП), або Європейський цивільний процес, – наднаціональне законодавство ЄС, що утворює простір цивільного судочинства, альтернативний внутрішньому національному процесуальному законодавству держав-членів. Якщо явище ЕСП і його сутність уже не викликає серйозних наукових дискусій, то питання про його систему, до якої входять численні положення нормативних актів ЄС, залишається суперечливим.

ЕСП відіграє надзвичайно важливу роль для забезпечення доступності судового захисту жителів держав-членів ЄС, а також забезпечує рівні права й умови для участі в загальноєвропейських процедурах громадян третіх держав – нечленів ЄС. Це зумовлює важливість дослідження й формування правильних підходів щодо визначення системи European Civil Procedure, її внутрішньої побудови та взаємодії з національною системою цивільного процесуального законодавства. Визначення внутрішньої структури ЕСП також надасть можливість окреслити перспективи його подальшого розвитку та взаємодії з національним законодавством держав-членів ЄС і третіх країн, жителі яких є його потенційними учасниками.

Варто відзначити, що ці питання останнім часом викликають науковий інтерес. Їх розглядали, зокрема, такі вчені, як А. Стадлер, Є. Сторскрабб, П. Готвальд